

ленду. Це важливі кроки. Без сумніву, цей процес означає, що дві англomовні демократичні держави, Британська імперія і Сполучені Штати Америки, повинні об'єднуватися для спільних дій, і тоді ніхто не зможе нас зупинити. Цей процес тече, як Міссісіпі. Нехай так триває і далі. Нехай він тече бурхливим потоком. Навіть якби я захотів, я не зміг би його зупинити; і ніхто не може цього зробити. Як Міссісіпі, процес тече. І нехай так і буде. Нехай рухається бурхливим, неблаганним, невідворотним і добрим потоком — до кращих земель і кращих днів.

Після закінчення Другої світової війни антигітлерівська коаліція формально продовжувала існувати, однак у реальності відносини між колишніми союзниками — СРСР і країнами Заходу — погіршувалися буквально з кожним днем. Головною причиною цього було прагнення Сталіна, який підкреслював роль Радянського Союзу як головного переможця й головного потерпілого від фашизму, домогтися верховенства в питаннях післявоєнного світового ладу. Черчілль, як переконаний антикомуніст, чудово розумів небезпеку, яку несе комунізм принципам демократії.

Наприкінці 1945 року за порадою лікарів Вінстон Черчілль прибув у США. Він прийняв запрошення Вестмінстерського коледжу в місті Фултон (штат Міссурі) прочитати лекцію, присвячену проблемам сучасного світу. 5 березня 1946 року Черчілль у присутності президента США Гаррі Трумена виступив зі своєю промовою, яку багато істориків вважають точкою відліку «холодної війни», що тривала понад 40 років. Хоча Черчілль і виступав як приватна особа, його слова відображали консолідовану позицію лідерів західних країн. Сам Вінстон Черчілль уважав «фултонську промову» найважливішою у своїй політичній кар'єрі.

Промова у Фултоні («Фултонська промова»)

5 березня 1946 року

Я щасливий, що прибув сьогодні до Вестмінстерського коледжу і що ви присвоїли мені учений ступінь. Назва «Вестмінстер» мені дещо говорить. Здається, що я її десь чув. Адже саме у Вестмінстері я здобув левову частку своєї освіти в галузі політики, діалектики, риторики, ну і ще де в чому. По суті, ми з вами здобули освіту в тих самих чи схожих навчальних закладах.

Також честь, можливо майже унікальна, для приватної особи — бути відрекомендованим академічній аудиторії Президентом Сполучених Штатів. Обтяжений безліччю різних турбот і обов'язків, яких він не прагне, але від

яких не втікає, президент здійснив шлях у тисячу миль для того, щоб ушанувати своєю присутністю нашу сьогоднішню зустріч і підкреслити її значення, давши мені змогу звернутися до цієї спорідненої країни, моїх співвітчизників по той бік океану, а можливо, і ще до деяких інших країн.

Президент уже сказав вам про своє бажання, яке, я певен, збігається з вашим, — щоб я цілковито був вільний дати вам мою чесну і правильну пораду в ці неспокійні і незбагненні часи.

Я, зрозуміло, скористаюся цією наданою мені волею і почуваю за собою тим більше право зробити це, що будь-які особисті амбіції, які я міг мати за моїх молодих літ, давно задоволені понад мої найбільші мріання. Мушу, однак, заявити з усією певністю, що в мене немає ні офіційного доручення, ні статусу для подібного виступу, і я говорю тільки від свого імені. Отож перед вами тільки те, що ви бачите.

Тому я можу дозволити собі, користуючись досвідом прожитого мною життя, поміркувати про ті проблеми, що обсадають нас відразу ж після нашої цілковитої перемоги на полях боїв, і спробувати з усієї сили забезпечити збереження того, що було здобуто з такими жертвами і стражданнями в ім'я грядущої слави і безпеки людства.

Сполучені Штати нині на вершині всевітньої могутності. Сьогодні урочистий момент для американської демократії, тому що разом зі своєю перевагою в силі вона прийняла на себе і неймовірну відповідальність перед майбутнім. Оглядаючись навколо, ви повинні відчувати не тільки почуття виконаного обов'язку, але і стурбованості про те, що можете виявитися не на рівні того, що від вас очікується. Сприятливі можливості є, і вони цілком зрозумілі для обох наших країн. Відкинути їх, проігнорувати або ж без користі розтратити означало б накликати на себе нескінченні докори прийдешніх часів.

Сталість мислення, наполегливість у досягненні мети і велика простота рішень повинні спрямовувати і визначати поведінку англомовних країн у мирний час, як це було під час війни. Ми повинні і, думаю, зможемо виявитися на висоті цієї твердої вимоги.

Коли американські військові стикаються з якою-небудь серйозною ситуацією, вони звичайно попередньо супроводжують свої директиви словами «загальна стратегічна концепція». У цьому є своя мудрість, оскільки наявність такої концепції веде до ясності мислення. Загальна стратегічна концепція, якої ми повинні дотримувати сьогодні, є не що інше, як безпека і благополуччя, свобода і прогрес усіх родинних вогнищ, усіх людей у всіх країнах. Я маю на увазі насамперед мільйони котеджів і багатоквартирних будинків, мешканці яких, незважаючи на мінливості і труднощі життя, прагнуть убезпечити домочадців від нестатків і виховати свою родину в страхі перед Господом чи ґрунтуючись на етичних принципах, які часто відіграють важливу роль. Щоб забезпечити безпеку цих незліченних жителів, їх потрібно захистити від двох головних лих — війни і тиранії. Усім відоме страшне по-

трясіння, пережите будь-якою родиною, коли на її годувальника, котрий заради неї працює і переборює труднощі життя, обрушується прокляття війни. Перед нашими очима постають жахливі руйнування Європи з усіма її колишніми цінностями і значної частини Азії. Коли наміри злочинних людей або агресивні устремління могутніх держав знищують у багатьох районах світу основи цивілізованого суспільства, прості люди стикаються з труднощами, з якими вони не можуть справитися. Для них усе перекручено, поламано чи взагалі стерто на порох.

Стоячи тут цієї тихої днини, я здригаюся від думки про те, що відбувається в реальному житті з мільйонами людей і що відбудеться з ними, коли

*Наше головне завдання
й обов'язок — захистити родини
простих людей від жахів
і нещастя ще однієї війни.
У цьому ми всі одностайні.*

планету вразить голод. Ніхто не може прорахувати те, що називають «незліченною сумою людських страждань». Наше головне завдання й обов'язок — захистити родини простих людей від жахів і нещастя ще однієї війни. У цьому ми всі одностайні.

Наші американські військові колеги після того, як вони визначили «загальну стратегічну концепцію» і прорахували всі наявні ресурси, завжди переходять до наступного етапу — пошуків засобів її реалізації. У цьому питанні також є загальноприйнята одностайність. Уже утворено Всесвітню Організацію з основною метою запобігти війні. ООН, спадкоємиця Ліги Націй з вирішальним доданням до неї США й усім, що це означає, вже почала свою роботу. Ми зобов'язані забезпечити успіх цієї діяльності, щоб вона була реальною, а не фіктивною, щоб ця організація становила собою силу, здатну діяти, а не просто потрясати повітря, і щоб вона стала справжнім Храмом Миру, в якому можна буде розвісити бойові щити багатьох країн, а не просто будівництвом світової вавилонської вежі. Перш ніж ми зможемо позбутися необхідності національних озброєнь з метою самозбереження, ми повинні бути впевнені, що наш Храм збудовано не на сипких пісках чи трясовині, а на твердій скелястій основі. Усі, в кого розплющені очі, знають, що наш шлях буде важким і довгим, але якщо ми будемо неухильно дотримувати того курсу, яким ішли в ході двох світових воєн (і, на жаль, не йшли в проміжку між ними), то в мене немає сумнівів у тому, що, зрештою, ми зможемо досягти нашої спільної мети.

Тут у мене є і практична пропозиція до дії. Суди не можуть працювати без шерифів і констеблів. Організацію Об'єднаних Націй потрібно негайно почати оснащувати міжнародними збройними силами. У такій справі ми можемо просуватися тільки поступово, але почати повинні зараз. Я пропоную, щоб усім державам було запропоновано надати в розпорядження Всесвітньої Організації певну кількість військово-повітряних ескадрилій. Ці ескадрильї готувалися б у своїх власних країнах, але перекидалися б у порядку ротачії з однієї країни до іншої. Льотчики носили б військову форму своїх

країн, але з іншими знаками розрізнення. Від них не можна було б вимагати участі у військових діях проти своєї власної країни, але в усьому іншому ними керувала б Всесвітня Організація. Почати створювати такі сили можна було б на скромному рівні і нарощувати їх у міру зростання довіри. Я хотів, щоб це було зроблено після Першої світової війни, і щиро вірю, що це можна зробити і зараз.

Однак було б неправильним і необачним довіряти секретні відомості і досвід створення атомної бомби, які нині мають у своєму розпорядженні Сполучені Штати, Велика Британія і Канада, Всесвітній Організації, яка ще перебуває в немовлячому віці. Було б злочинним божевіллям пустити цю зброю за течією в усе ще розбурханому і не об'єднаному світі. Жодна людина у жодній країні не стала спати гірше від того, що відомості, засоби і сировина для створення цієї бомби зараз зосереджені в основному в американських руках. Не думаю, що ми спали б зараз настільки спокійно, якби ситуація була зворотною і яка-небудь комуністична чи неофашистська держава монополізувала на якийсь час цей жахливий засіб. Одного страху перед ним уже було б досить тоталітарним системам для того, щоб нав'язати себе вільному демократичному світові. Жахливі наслідки цього не вкладалися б у людську уяву. Господь повелів, щоб цього не сталося, і в нас є ще час навести лад у нашому домі до того, як така небезпека виникне. Але навіть у тому разі, якщо ми не пошкодуємо ніяких зусиль, ми все одно повинні будемо мати досить разючу перевагу, щоб володіти ефективними застрашливими засобами проти його застосування чи загрози такого застосування іншими країнами. Врешті-решт, коли справжнє братерство людей дістало би реальне втілення у вигляді якоїсь Всесвітньої Організації, що мала б усі необхідні практичні засоби, щоб зробити її ефективною, такі повноваження могли б їй бути передані.

Тепер я підходжу до другої небезпеки, що підстерігає родинні вогнища і простих людей, а саме — тиранії. Ми не можемо заплющувати очі на те, що свободи, якими користуються громадяни в усій Британській імперії, не діють у значній кількості країн; деякі з них дуже могутні. У цих державах влада нав'язується простим людям усепроникаючими поліцейськими урядами. Влада держави здійснюється без обмеження диктаторами або тісно згуртованими олігархіядами, що панують за допомогою привілейованої партії і політичної поліції. Тепер, коли труднощів усе ще так багато, до наших обов'язків не може входити насильницьке втручання у внутрішні справи країн, з якими ми не перебуваємо в стані війни. Ми повинні невпинно і безстрашно проголошувати великі принципи свободи і прав людини, що являють собою спільну спадщину англосовітського світу і які на розвиток Великої Хартії, Білля про права, закону Хабеас Корпус, суду присяжних і англійського загального права знайшли своє найзнаменитіше вираження в Декларації незалежності. Вони означають, що народ будь-якої країни має право і повинен мати змогу за допомогою конституційних дій, шляхом вільних нефальсифікованих виборів з таємним голосуванням вибрати або змінити характер чи форму правління,

за якого він живе; що панувати повинні свобода слова і друку; що суди, незалежні від виконавчої влади і не підлеглі впливу якої-небудь партії, повинні проводити в життя закони, що дістали схвалення значної більшості населення або освячені часом чи звичаями. Це основні права на свободу, які повинні знати в кожній оселі. Таке послання британського й американського народів усьому людству. Проповідуймо ж те, що ми робимо, і робімо те, що ми проповідуємо.

Отже, я визначив дві головні небезпеки, що загрожують родинним вогнищам людей. Я не говорив про бідність і нестатки, які часто тривожать людей

Ми повинні невинно і безстрашно проголошувати великі принципи свободи і прав людини...

найбільше. Але якщо усунути небезпеки війни і тиранії, то, безперечно, наука і співробітництво в найближчі кілька років, максимум кілька десятиліть, принесуть світові, що пройшов жорстоку школу війни, зростання матеріального

добробуту, небачене в історії людства. Тепер, у цей сповнений смутку і заціпеніння момент, нас пригнічують голод і зневіра, що настали після нашої колосальної боротьби. Але це все минеться і, можливо, швидко, і немає ніяких причин, окрім людської дурості і нелюдського злочину, які не дали б усім країнам без винятку скористатися прирештям віку достатку. Я часто наводжу слова, які п'ятдесят років тому чув від великого американського оратора ірландського походження і мого друга Берка Кокрана: «На всіх усього досить. Земля — щедра мати. Вона дасть повний достаток продовольства для всіх своїх дітей, якщо тільки вони оброблятимуть її в справедливості і мирі».

Отже, досі ми в цілковитій згоді. Зараз, продовжуючи користуватися методикою нашої загальної стратегічної концепції, я підходжу до того головного, що хотів тут сказати. Ні ефективне відвернення війни, ні постійне розширення впливу Всесвітньої Організації не можуть бути досягнуті без братерського союзу англomовних народів. Це означає особливі відносини між Британською співдружністю і Британською імперією та Сполученими Штатами. У нас немає часу для банальностей, і я наважуся говорити конкретно. Братерський союз вимагає не тільки зростання дружби і взаєморозуміння між нашими спорідненими системами суспільства, але й продовження тісних зв'язків між нашими військовими, котрі повинні вести до спільного вивчення потенційних небезпек, сумісності озброєнь і військових статутів, а також обміну офіцерами й курсантами військово-технічних коледжів. Це також означало б подальше використання вже наявних засобів для забезпечення взаємної безпеки шляхом спільного користування всіма військово-морськими і військово-повітряними базами. Це, можливо, подвоїло б мобільність американського флоту й авіації. Це набагато підвищило б мобільність збройних сил Британської імперії, а також, у міру того як світ заспокоїться, дало б значну економію фінансових засобів. Уже зараз ми спільно користуємося цілою низкою островів; у недалекому майбутньому й інші острови можуть

перейти в спільне користування. США вже мають постійну угоду про оборону з домініоном Канада, що дуже віддана Британській співдружності та імперії. Ця угода куди дійовіша, ніж багато з тих, що часто укладалися в рамках формальних союзів. Цей принцип слід поширити на всі країни Британської співдружності з цілковитою взаємністю. Так і тільки так ми зможемо, що б не трапилося, забезпечити себе і працювати разом в ім'я високих і простих цілей, які дорогі нам і не шкідливі нікому. На самому останньому етапі може реалізуватися (і, я вважаю, зрештою реалізується) й ідея про спільне громадянство, але це питання ми цілком можемо залишити на розсуд долі, чию простягнути нам назустріч руку так багато з нас уже ясно бачать.

Є, втім, одне важливе питання, яке ми повинні собі поставити. Чи будуть особливі відносини між США і Британською співдружністю сумісні з основоположною вірністю Всесвітній Організації? Моя відповідь: такі відносини, навпаки, являють собою, очевидно, єдиний засіб, за допомогою якого ця організація зможе набути статусу і сили. Вже існують особливі відносини між США і Канадою та південноамериканськими республіками. У нас також є укладений на 20 років договір про співробітництво і взаємну допомогу з Росією. Я згоден з міністром закордонних справ Великобританії паном Бевіном, що цей договір, у тій мірі, в якій це залежить від нас, може бути укладено і на 50 років. Нашою єдиною метою є взаємна допомога і співробітництво. Наш союз з Португалією діє з 1384 року і дав плідні результати в критичні моменти минулої війни. Жодна з цих угод не суперечить загальним інтересам всесвітньої угоди. Навпаки, вони можуть допомагати роботі Всесвітньої Організації. «У домі Господа всім вистачить місця». Особливі відносини між Об'єднаними Націями, що не мають агресивної спрямованості проти якої-небудь країни і не несуть у собі планів, несумісних зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, не тільки не шкідливі, але корисні і, я думаю, необхідні.

Я вже говорив про Храм Миру. Будувати цей Храм повинні трудівники з усіх країн. Якщо двоє з цих будівельників особливо добре знають одне одного і є давніми друзями, якщо їхні родини перемішані і, цитуючи розумні слова, що потрапили мені на очі позавчора, «якщо в них є віра в цілі одне одного, надія на майбутнє одне одного і поблажливість до недоліків одне одного», то чому вони не можуть працювати разом в ім'я спільної мети як друзі і партнери? Чому вони не можуть спільно користуватися знаряддями праці і в такий спосіб підвищити працездатність одне одного? Вони не тільки можуть, а й повинні це робити, інакше Храм не буде збудовано або він упаде після будівництва бездарними учнями, і ми будемо знов, уже втретє, вчитися в школі війни, що буде незрівнянно жорстокішою, ніж та, з якої ми тільки що вийшли.

Можуть повернутися часи Середньовіччя, і на сяючих крилах науки може повернутися кам'яний вік, і те, що зараз може пролитися на людство безмірними матеріальними благами, може призвести до його цілковитого знищення. Я тому волаю: будьте пильні. Можливо, часу лишилося вже обмаль. Давайте не дозволимо подіям йти самопливом, доки не стане занадто пізно.

Якщо ми хочемо, щоб був такий братерський союз, про який я щойно говорив, з усією тією додатковою могутністю і безпекою, які обидві наші країни можуть з нього мати, зробімо так, щоб ця велика справа стала відомою всюди і зіграла свою роль у зміцненні підвалин миру. Краще запобігати хворобі, ніж її лікувати.

На картину світу, так недавно осяяну перемогою союзників, упала тінь. Ніхто не знає, що Радянська Росія та її міжнародна комуністична організація мають

Я тому волаю: будьте пильні.

Можливо, часу лишилося вже обмаль. Давайте не дозволимо подіям йти самопливом, доки не стане занадто пізно.

намір зробити в найближчому майбутньому і які межі, якщо такі існують, їх експансіоністських і віронавертальних тенденцій. Я дуже захоплююся і шаную доблесний російський народ і мого товариша воєнного часу маршала Сталіна. В Англії — я не сумніваюся, що і тут теж, — мають велике співчуття і добру волю до всіх народів Росії й рішучість здолати численні розбіжності і зриви в ім'я встановлення міцної дружби. Ми розуміємо, що Росії необхідно забезпечити безпеку своїх західних кордонів від можливого поновлення німецької агресії. Ми раді бачити її на своєму законному місці серед провідних світових держав. Ми вітаємо її прапор на морях. І насамперед ми вітаємо постійні, часті і міцніючі зв'язки між російським і нашими народами по обидва боки Атлантики. Однак я вважаю своїм обов'язком викласти вам деякі факти — певен, що ви бажаєте, щоб я виклав вам факти такими, якими вони мені здаються, — про нинішнє становище в Європі.

Від Штеттіна на Балтиці до Трієста на Адріатиці на континент опустилася залізна завіса. По той бік завіси всі столиці давніх держав Центральної і Східної Європи — Варшава, Берлін, Прага, Відень, Будапешт, Белград, Бухарест, Софія. Усі ці знамениті міста і населення в їхніх районах опинилися в межах того, що я називаю радянською сферою, усі вони в тій чи іншій формі зазнають не тільки радянського впливу, але і значного і все зростаючого контролю Москви. Тільки Афіни з їхньою безсмертною славою можуть вільно визначати своє майбутнє на виборах за участю британських, американських і французьких спостерігачів. Польський уряд, що перебуває під пануванням росіян, заохочується до величезних і несправедливих зазіхань на Німеччину, що веде до масових вигнань мільйонів німців у сумних і небачених масштабах. Комуністичні партії, що були дуже нечисленні в усіх цих державах Східної Європи, досягли виняткової сили, що набагато перевищує їхню чисельність, і всюди прагнуть установити тоталітарний контроль. Майже всі ці країни керуються поліцейськими урядами, і донині, за винятком Чехословаччини, у них немає справжньої демократії. Туреччина і Персія дуже стурбовані і занепокоєні з приводу претензій, що до них висуваються, і того тиску, якого вони зазнають з боку уряду Москви. У Берліні росіяни пробують створити квазікомуністичну партію у своїй зоні окупованої Німеччини за допомогою надання спеціальних привілеїв групам лівих німецьких лідерів.

Після боїв у червні минулого року американська і британська армії відповідно до досягнутої раніше угоди відійшли на захід по фронті завдовжки майже 400 миль, на глибину, що досягла в деяких випадках 150 миль, для того щоб наші російські союзники зайняли цю велику територію, яку завоювали західні демократії.

Якщо зараз радянський уряд спробує сепаратними діями створити у своїй зоні прокомуністичну Німеччину, це викличе нові серйозні труднощі в британській і американській зонах і дасть переможеним німцям можливість улаштувати торг між Радами і західними демократіями. Хоч які б висновки робити з цих фактів — а все це факти, — це буде вочевидь не та визволена Європа, за яку ми боролися. І не Європа, що має необхідні передумови для створення міцного миру.

Безпека миру вимагає нової єдності в Європі, від якої жодну з сторін не слід відштовхувати назавжди. Від чвар цих сильних корінних рас у Європі виникали світові війни, свідками яких ми були чи які спалахували за старих часів. Двічі протягом нашого життя Сполучені Штати проти своїх бажань і традицій і в протиріччі з аргументами, яких неможливо не розуміти, втягувалися нездоланними силами в ці війни для того, щоб забезпечити перемогу справедливого діла, але тільки після жакливої бійні і спустошень. Двічі Сполучені Штати були змушені посилати на війну мільйони своїх молодих людей за Атлантичний океан. Але тепер війна може трапитися з будь-якою країною, хоч де б вона була між Заходом і Сходом. Ми, безумовно, повинні діяти зі свідомою метою великого умиротворення Європи в рамках Організації Об'єднаних Націй і відповідно до її Статуту. Це, на мою думку, політика виняткової ваги.

По інший бік «залізної зависи», що опустилася впоперек Європи, інші причини для занепокоєння. В Італії діяльність комуністичної партії серйозно скута необхідністю підтримувати претензії навченого комуністами маршала Тіто на колишню італійську територію в центрі Адріатики. Проте ситуація в Італії залишається невизначеною. Знов-таки неможливо уявити відновлену Європу без сильної Франції. Усе своє життя я виступав за існування сильної Франції і ніколи, навіть у найпохмуріші часи, не втрачав віри в її майбутне. І зараз я не втрачаю цієї віри. Однак у багатьох країнах по всьому світу далеко від кордонів Росії створені комуністичні п'яті колони, що діють у цілковитій єдності й абсолютному підпорядкуванні директивам, які вони отримують з комуністичного центру. За винятком Британської співдружності і Сполучених Штатів, де комунізм перебуває в немовлячому віці, комуністичні партії, або п'яті колони, являють собою все зростаючий виклик і небезпеку для християнської цивілізації. Усе це тяжкі факти, про які доводиться говорити відразу ж після перемоги, здобутої таким чудовим товариством по зброї в ім'я миру і демократії. Але було б найвищою мірою нерозумно не бачити їх, доки ще залишився час. Стурбованість також викликають перс-

Від Штеттіна на Балтиці до Трієста на Адріатиці на континент опустилася залізна завіса.

пективи на Далекому Сході, особливо в Маньчжурії. Угода, досягнута в Ялті, до якої я був причетний, була надзвичайно сприятливою для Росії. Але вона була укладена в той час, коли ніхто не міг сказати, що війна закінчиться влітку чи восени 1945 року, і коли очікувалося, що війна з Японією триватиме протягом 18 місяців після закінчення війни з Німеччиною. У вашій країні ви настільки добре інформовані про Далекий Схід і є такими вірними друзями Китаю, що мені немає потреби розводитися на тему про становище там.

Я почував себе зобов'язаним змалювати вам тінь, що і на Заході, і на Сході падає на увесь світ. Під час укладання Версальського договору я був міністром і близьким другом пана Ллойд Джорджа¹, котрий очолював делегацію Великої Британії у Версалі. Я не погоджувався багато з чим з того, що було там зроблено, але в мене відклалося дуже яскраве враження від ситуації того часу, і мені боляче порівнювати її з нинішньою. Це були часи великих очікувань і безмежної впевненості в тому, що воєн більше не буде і що Ліга Націй стане всемогутньою. Сьогодні я не бачу і не відчуваю такої впевненості і таких надій у нашому змученому світі.

З другого боку, я жenu від себе думку, що нова війна неминуча, тим більше в дуже недалекому майбутньому. І саме тому, що я впевнений, що наші долі в наших руках і ми в змозі врятувати майбутнє, я вважаю своїм обов'язком висловитися з цього питання, адже в мене є нагода і можливість це зробити. Я не вірю, що Росія хоче війни. Чого вона хоче, так це плодів війни і безмежного поширення своєї могутності і доктрин. Але про що ми повинні подумати тут сьогодні,

Наші труднощі і небезпеки не зникнуть, якщо ми заплющимо на них очі чи просто будемо чекати, що станеться, чи будемо проводити політику умиротворення.

поки ще є час, так це про відвернення воєн на віки і створення умов для свободи і демократії якомога швидше в усіх країнах. Наші труднощі і небезпеки не зникнуть, якщо ми заплющимо на них очі чи просто будемо чекати, що станеться, чи будемо проводити політику умиротворення. Нам потрібно домогтися врегулювання, і чим більше часу воно забере, тим важче воно піде і тим грізнішими постануть перед нами небезпеки. З того, що я спостерігав у поведінці наших російських друзів і союзників під час війни, я виніс переконання, що вони нічого не шанують так, як силу, і ні до чого не мають менше поваги, ніж до військової слабості. З цієї причини стара доктрина рівноваги сил тепер непридатна. Ми не можемо дозволити собі — наскільки це в наших силах — діяти з позицій малої переваги, що вводить у спокусу спробувати помірятися силою. Якщо західні демократії стоятимуть разом у своїй твердій прихильності принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй,

¹ Дейвід Ллойд Джордж (David Lloyd George, 1863—1945) — британський державний і політичний діяч, прем'єр-міністр Великобританії в 1916—1922 роках.

їхній вплив на розвиток цих принципів буде величезним, і навряд, що хто-небудь зможе їх похитнути. Якщо, однак, вони будуть роз'єднані чи не зможуть виконати свій обов'язок і якщо вони змарнують ці вирішальні роки, тоді і справді нас спіткає катастрофа.

Минулого разу, спостерігаючи подібний розвиток подій, я звертався на весь голос до своїх співвітчизників і до всього світу, аленіхто незахотів слухати. До 1933-го чи навіть до 1935 року Німеччину можна було уберегти від тієї страшної долі, що її спіткала, і ми були б урятовані від тих нещасть, які Гітлер обрушив на людство. Ніколи ще в історії не було війни, яку було б легше відвернути своєчасними діями, ніж та, яка тільки що розорила величезні області земної кулі. Її, я переконаний, можна було уникнути без єдиного пострілу, і сьогодні Німеччина була б могутньою, процвітаючою і поважаною країною; але тоді мене слухати не по-бажали, і один за одним ми виявилися втягненими в жахливий смерч. Ми не повинні дозволити такому повторитися ще раз.

Зараз цього можна домогтися тільки шляхом досягнення сьогодні, у 1946 році, доброго взаєморозуміння з Росією з усіх питань під загальною егідою Організації Об'єднаних Націй, підтримуючи за допомогою цього всесвітнього інструмента це добре розуміння протягом багатьох років, спираючись на всю потугу англомовного світу і всіх тих, хто з ним зв'язаний. Нехай ніхто не недооцінює значної сили Британської імперії і Співдружності. Нехай ви бачите на нашому Острові 46 мільйонів людей, які переживають труднощі з продовольством, і нехай у нас є складності з відновленням нашої промисловості й експортної торгівлі після шести років самовідданих військових зусиль, не думайте, що ми не зможемо пройти через цю похмуру смугу бідувань так само, як ми пройшли через славні роки страждань, чи що через півстоліття нас не буде 70 чи 80 мільйонів, котрі проживатимуть по всьому світу і будуть єдині у справі захисту наших традицій, нашого способу життя і тих всесвітніх цінностей, які ми з вами сповідуємо. Якщо населення Британської співдружності і Сполучених Штатів діятиме спільно, попри все те, що таке співробітництво означає в повітрі, на морі, у науці й економіці, то буде виключено той неспокійний, нестійкий баланс сил, що підбивав би на амбіції чи авантюризм. Навпаки, буде цілковита впевненість у безпеці. Якщо ми будемо сумлінно дотримувати Статуту Організації Об'єднаних Націй і рухатися вперед зі спокійною і тверезою силою, не претендуючи на чужі землі й багатства і не прагнучи встановити свавільний контроль над думками людей, якщо всі моральні і матеріальні сили Британії об'єднуються з вашими в братерському союзі, то відкриються широкі шляхи в майбутнє — не тільки для нас, а й для всіх, не тільки на наш час, а й на століття вперед.

Ми не можемо дозволити собі — наскільки це в наших силах — діяти з позицій малої переваги, що вводить у спокусу спробувати помірятися силою.